

Asia: VN/24190/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain 12 ja 25 luvun muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on 10 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa laaja-alaisesti ihmisoikeuksien edistämiseksi.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa. Amnesty keskittyy lausunnossaan aikataulullisista syistä niin sanotun pakolaisvakoilun ja vahingollisen informaatiovaikuttamisen kriminalisointiin.

Aluksi

Esitysluonnoksessa ehdotetaan lisättäväksi rikoslakiin uusia rangaistussäännöksiä, joilla säädettäisiin rangaistavaksi vahingollinen informaatiovaikuttaminen, materiaalisen tuen antaminen vakoilurikoksen tekemistä varten ja vainoaminen tiedustelutarkoituksessa (myöhemmin pakolaisvakoilu) sekä muutettaisiin maanpetoksellista yhteydenpitoa koskevaa pykälää.

Taustana muutoksille on Petteri Orpon hallitusohjelma, jonka kirjauksissa esitetään pakolaisvakoilun kriminalisointia yleisen syytteen alaisena rikoksena sekä rangaistavaksi toiminta, jossa tekijä vieraan valtion tiedustelutoimintaa hyödyttääkseen tai Suomea vahingoittaakseen luovuttaa tiedustelupalvelulle sen tarvitsemia tiloja, välineitä tai tietoja. Kirjauksissa esitetään kriminalisoitavaksi myös järjestelmällinen vahingoittamistarkoituksessa vieraan valtion lukuun tapahtuva Suomen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttaminen ja Suomen päätöksentekoa tai yhteiskunnallisia oloja koskeva perättömän tiedon levittäminen.

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate edellyttää, että rangaistussäännökset ovat täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Laillisuusperiaatteeseen liittyvän epätäsmällisyyskiellon tarkoitus on siten estää säätämästä epätäsmällisiä rikoslain säännöksiä. Lähtökohtana on, että henkilön tulee voida lain sanamuodon perusteella tietää, millaisista teoista ja laiminlyönneistä seuraa rikosoikeudellinen vastuu. (ks. Minna Kimpimäki: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja rikossäännösten täsmällisyys – Kuinka yksityiskohtaisia rikossäännösten tulee olla?, Lakimies 7-8/2025)

Amnesty kannattaa esitettyjä kriminalisointeja, mutta katsoo, että niiden tunnusmerkistöt tulee kirjoittaa täsmällisemmin, jotta rangaistavuuden ennakoitavuus ja ulottuvuus olisivat selkeämmät.

Pakolaisvakoilu

Rikoslain 25 lukuun vapautteen kohdistuvista rikoksista ehdotetaan uutta 7 b pykälää vainoamisesta tiedustelutarkoituksessa eli pakolaisvakoilua: Joka vierasta valtiota hyödyttääkseen toistuvasti seuraamalla, tarkkailemalla tai ottamalla yhteyttä hankkii toisen poliittisesta toiminnasta tai henkilökohtaisista olosuhteista tietoa, jonka tuleminen vieraan valtion tietoon aiheuttaisi vaaraa hänen tai häneen tämän lain 21 luvun 16 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetussa suhteessa olevan hengelle, terveydelle tai vapaudelle, on tuomittava vainoamisesta tiedustelutarkoituksessa vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Esitysluonnoksessa viitataan Lakivaliokunnan mietintöön LaVM 22/1994 vp, jossa todetaan pakolaisvakoilun tarkoitettavan vierasta valtiota hyödyttävää tietojen hankintaa toisen henkilökohtaisista olosuhteista, poliittisista mielipiteistä tai muista vastaavanlaisista seikoista. Valiokunnan mukaan keskeistä on toiminnalla aiheutettava vaara, että henkilö, josta tietoja kerätään, tai hänelle läheiset henkilöt joutuvat vainon tai painostuksen kohteeksi rotunsa, uskontonsa, poliittisten mielipiteidensä tai vastaavan syyn takia. Valiokunnan mukaan pakolaisvakoilu kohdistuu usein henkilöihin, jotka ovat muuttaneet kotimaastaan jouduttuaan siellä syrjinnän tai väkivallan kohteeksi henkilökohtaisten mielipiteidensä, vakaumuksensa, kansallisen alkuperänsä tai muun vastaavan seikan perusteella.

Amnesty katsoo, että erityisesti pakolaisvakoilun kriminalisointi ja siten Suomessa kansainvälistä suojelua hakevien tai saaneiden henkilöiden suojaaminen kyseiseltä vainoamiselta on perusteltua. Ehdotettu lainkohta tarvitsee kuitenkin täsmennystä toimiakseen tarkoitetulla tavalla.

Esitysluonnoksessa mainitaan, että “[v]almistelun aikana on arvioitu riskiä siitä, että esimerkiksi tavanomainen mielenosoitusten seuraaminen tai kuvaaminen voisi herättää epäilyn

rikossäännöksessä tarkoitetusta vainoamisesta tiedustelutarkoituksessa [...] Tällainen riski saattaa myös jossain määrin vähentää ihmisten halukkuutta tarkkailla yhteiskunnallisia tilaisuuksia tai tehdä niistä tallenteita oikeutetulla tavalla. Tällaisella mahdollisella vaikutuksella on yhtymäkohtia sananvapauteen liittyvissä asioissa tunnistettavaan tukahdutusvaikutukseen, joka ilmenee siten, että sananvapautta rajoittava rangaistussäännös nostaa ihmisten kynnystä käyttää sananvapauttaan (chilling effect). Nyt ehdotettava rikossäännös on kuitenkin laadittu niin, että se koskee vain selvästi moitittavaa vieraan valtion lukuun harjoitettavaa toimintaa, jota ei voida sekoittaa esimerkiksi tavanomaiseen mielenosoitusten tarkkailemiseen.”

Amnesty toteaa, että jatkovalmistelussa olisi syytä harkita voisiko tunnusmerkistöön kirjata tarkemmin näkyviin rajauksen oikeutetusta toiminnasta, kuten mielenosoitusten laillisesta tarkkailusta. Esimerkiksi Amnesty harjoittaa mielenosoitusten tarkkailutoimintaa ja mukana toiminnassa voi olla myös ulkomaan kansalaisia, jolloin esitysluonnoksessakin esiin tuotu chilling effect on mahdollinen.

Amnesty myös huomauttaa, että tunnusmerkistön kirjoitustapa, jossa tarkkailua kohdistetaan yksilöön voi rajata pois tilanteita, joissa tarkkaillaan esimerkiksi tiettyä ryhmää.

Lisäksi esitysluonnoksessa tiedostetaan riski tilanteesta, jossa ulkomaalaista henkilöä on painostettu lainvastasella keinolla toimittamaan vieraan valtion edustajalle ehdotetussa säännöksessä tarkoitettua tietoa, jolloin tietojen luovuttamiseen painostettu henkilö saatettaisiin karkottaa maasta rikostuomion seurauksena. Kyseinen tilanne voi olla täysin mahdollinen myös turvapaikanhakijoiden kohdalla. Painostettu henkilö ei oletettavasti myöskään helposti tuo painostusta tekonsa taustalla esille pelosta häneen itseensä tai läheisiinsä mahdollisesti kohdistuvista vastatoimista painostajavaltion taholta.

Amnesty katsoo, että tekoon painostetun tai uhatun henkilön kohdalla tällainen painostus tai uhka tulee ottaa tarkemmin huomioon ja jatkovalmistelussa tuleekin harkita näihin tilanteisiin liittyvän rajoituksen kirjaamista kyseiseen lainkohtaan.

Vahingollinen informaatiovaikuttaminen

Rikoslain 12 lukuun maanpetoksista ehdotetaan uutta 2 a pykälää vahingollisesta informaatiovaikuttamisesta: Joka vieraalta valtiolta tai sen edustajalta saadun toimeksiannon perusteella yhteiskunnallista päätöksentekoa varten merkittävällä tavalla esittää tai levittää totuudenvastaista tietoa Suomen maanpuolustuksesta tai muusta siihen rinnastettavasta Suomen turvallisuuteen vaikuttavasta seikasta taikka poikkeuksellisiin oloihin varautumisesta siten, että teko vaarantaa selvästi Suomen turvallisuutta tai väestön terveyttä taikka energiahuoltoa, yleistä

terveydenhuoltoa tai muuta yhteiskunnalle tärkeää toimintoa, on tuomittava vahingollisesta informatiovaikuttamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

Amnesty huomauttaa, että tunnusmerkistö jättää jossain määrin tulkinnanvaraiseksi mistä kaikista teoista voidaan rangaista informatiovaikuttamisena. Informatiovaikuttaminen on terminä lähellä yhteiskunnallista keskustelua ja poliittista vaikuttamista sekä ylipäänsä sananvapauden alueelle kuuluvaa toimintaa. Rajaavana seikkana tunnusmerkistössä on esimerkiksi vaikuttamisen liittyminen maanpuolustukseen tai muuhun siihen rinnastettavaan Suomen turvallisuuteen tai poikkeusoloihin varautumiseen liittyvään seikkaan. Kuitenkin myös näistä aiheista tulee olla mahdollista esittää kriittisiä huomioita ilman, että joutuu pelkäämään rikosoikeudellisia seuraamuksia. Muutoin tilanne voi johtaa itsesensuuriin eli siihen, että kriittisiä huomioita esittävät sensuroivat puheitaan itse pelätessään mahdollisia seuraamuksia.

Rajaavana seikkana tunnusmerkistössä on myös toimiminen vieraan valtion tai sen edustajan toimeksiannosta. Tämäkin raja on jossain määrin epäselvä. Esitysluonnoksessa olisikin hyvä täsmentää, ettei esimerkiksi kansainvälisiin järjestöihin tai muihin vieraassa valtiossa toimiviin kansalaisjärjestöihin kuuluvia henkilöitä voida syyttää rikoksesta heidän esittäessään kritiikkiä tai pyrkiessään vaikuttamaan sananvapauteen kuuluvalla tavalla yhteiskunnallisiin tai poliittisiin linjauksiin. Järjestöt saattavat myös kritisoida maanpuolustusta ja poikkeusoloihin varautumista ja heidän vaikuttamistyönsä on usein yhteiskunnallisesti merkittävää.

Amnesty katsookin, että lainkohta vaatii vielä täsmennystä jatkovalmistelussa, jotta oikeutettu ja laillinen toiminta pysyy selvästi sen ulkopuolella.

Lopuksi

Amnesty pitää kriminalisointeja yleisellä tasolla kannatettavina, mutta kuten edellä on tuotu esille, ne kaipaavat toimivuutensa tueksi täsmennyksiä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja ihmisoikeuksien mukaisuuden takaamiseksi.

Kunnioittavasti

Niina Laajapuro, ihmisoikeustyön johtaja

Lisätietoja antaa Kaisa Korhonen, oikeudellinen asiantuntija

Korhonen Kaisa
Amnesty International Suomen osasto